

ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

ECOLOGICAL-ORIENTED APPROACH IN ENSURING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR

Ольга ВИШНЕВСЬКА,
доктор економічних наук,
Миколаївський національний
аграрний університет

Olga VYSHNEVSKA,
Doctor of Economics,
Mykolayiv National
Agrarian University

Надія БОБРОВСЬКА,
Миколаївський національний
аграрний університет

Nadiya BOBROVSKA,
Mykolayiv National
Agrarian University

Розвиток будь-якої економічної або виробничої системи пов'язаний із можливістю формування сталих основ, які базуються на отриманні економічних, соціальних та екологічних переваг. Поєднання всіх складових розвитку можна обґрунтувати з теоретичної точки зору, визначити напрями і механізми запровадження на окремих територіях, у галузях народного господарства. У практичній діяльності аспекти сталого розвитку складно поєднати й визначити пріоритетність у реалізації окремих програм розвитку на державному, регіональному й локальному рівнях.

За умов глобалізації світової економіки аспекти сталого розвитку залишаються найважливішими з огляду на необхідність вирішення екологічних питань, які нівелюються фінансовими пріоритетами у розвитку будь-якого бізнесу. Особливо актуальною реалізація заходів у забезпеченні сталого розвитку є для аграрного сектору, який має тісний зв'язок із біологічними особливостями природних ресурсів, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей території, її екологічного стану й запровадженням дій щодо мінімізації екологічних ризиків. Процеси глобалізації, особливо в останні роки, пов'язані зі значним негативним впливом на окремі екосистеми, які стрімко втрачають можливості до самовідновлення. Майже всі програми розвитку країн світу враховують необхідність реалізації заходів щодо збереження й відтворення окремих видів природних ресурсів, запровадження природоохоронних заходів різних рівнів. Мобілізуються значні обсяги фінансових ресурсів на вирішення екологічних проблем на світовому рівні, урахуваючи небезпечні тенденції глобального характеру [1].

Результативність запровадження заходів з метою стабілізації екологічної ситуації є недостатньою, про що свідчить інформація щодо дестабілізації навколишнього середовища, яка охопила майже 64% земної поверхні. На початку ХХ століття території з повністю зруйнованими екосистемами займали всього 20% земної поверхні.

Негативні тенденції в екологічній ситуації пов'язані з технологічним навантаженням на окремі види природних ресурсів, що потребує активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, особливо в ресурсоємних галузях народного господарства. Інноваційне оновлення в напрямі екологізації сільськогосподарського виробництва широко запроваджується в країнах Європейського Союзу, США, Канаді, Австралії. Особливим аспектом глобальної екологічної кризи є не тільки високий рівень природоємності створеного продукту, а й накопичення в навколишньому середовищі відходів господарської діяльності, в тому числі продуктів хімічного синтезу, токсичних речовин. Переважний вплив на навколишнє середовище здійснюють країни, які розвиваються, створюючи до 1 млн. тонн небезпечних відходів щодня.

З огляду на актуальність формування засад сталого розвитку подальші дослідження потребують реалізації еколого-орієнтованого підходу щодо використання ресурсного потенціалу

аграрного сектору й обґрунтування можливостей збереження навколишнього середовища. Подальші наукові дослідження щодо формування можливостей для забезпечення сталого розвитку, збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу аграрного сектору полягають у розробці підходів, зорієнтованих на скорочення негативного впливу на навколишнє середовище, збереження екосистем окремих регіонів країни.

З огляду на вищезазначене метою нашого дослідження є обґрунтування сутності й особливостей формування еколого-орієнтованого підходу у використанні ресурсного потенціалу для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій, виявлення напрямів екологізації виробництва сільськогосподарської продукції з метою збереження екосистем, реалізації заходів щодо мінімізації екологічних ризиків з урахуванням чинних міжнародних програм збереження навколишнього середовища.

Питання збереження ресурсної основи аграрного сектору неможливо відокремити від формування екологічної безпеки (**energy security**) території країни, окремих її регіонів. Напрями збереження навколишнього середовища й можливості реалізації заходів щодо еколого-орієнтованого підходу (**ecological approach**) при використанні окремих видів природних ресурсів мають тісний зв'язок з екоінвестиціями (**eco-investments**), які реалізуються в рамках Кіотського протоколу. Відповідно до статті 6 Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату реалізуються проекти спільного впровадження, що спрямовані на скорочення антропогенних викидів або збільшення поглинання парникових газів.

За даними Держекоінвестагентства, погоджено 551 проект цільових екологічних або «зелених» інвестицій у 24 регіонах України загальною вартістю 3,8 млрд. грн. із очікуваним щорічним скороченням викидів парникових газів у розмірі 119,5 тис. т CO₂-екв. Підготовлено до запровадження великомасштабні

проекти з використанням інноваційних технологій, спрямованих на будівництво очисних споруд, технічного переозброєння виробництва, модернізації систем теплопостачання, раціонального споживання енергії.

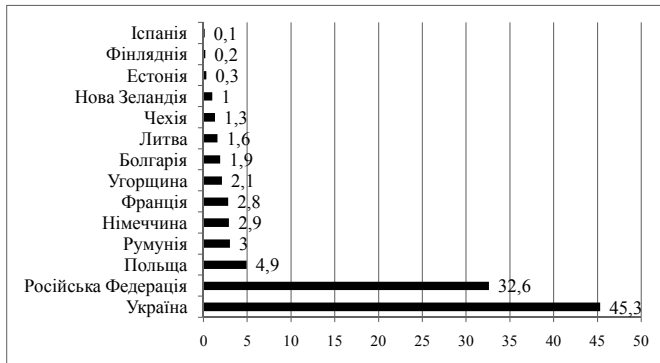
Проекти спільного впровадження пов'язані з реалізацією заходів у соціальній сфері й тільки частково – у виробничій. За кількістю затверджених проектів і реалізацією механізму спільного впровадження Україна займає позиції лідера, внесок країни у світовий ринок введених в дію проектів щодо зниження обсягів скорочення викидів парникових газів становить майже 45,3%. На **рис. 1** представлено питому вагу країн світу щодо введених у дію одиниць скорочення викидів парникових газів у рейтинговій оцінці.

На початок 2013 року найбільшою є питома вага введених в обіг одиниць скорочення викидів парникових газів у країнах, в яких

У статті представлено сутність та особливості формування еколого-орієнтованого підходу у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору. Обґрунтовано необхідність оптимізації у використанні природно-ресурсного потенціалу. Представлено складові оптимізації через реалізацію міжнародних програм зі збереження навколишнього середовища. Виявлено напрями екологізації виробництва із метою збереження екосистем. Доведено необхідність реалізації заходів щодо мінімізації екологічних ризиків за умови впливу глобалізаційних процесів.

The paper presents the essence and peculiarities of eco-oriented approach to achieve sustainable development of the agricultural sector. The need to optimize the use of natural resources is grounded. The components of optimization through the implementation of international programs on environmental conservation are presented. The areas of cleaner production in order to preserve ecosystems are identified. The necessity of measures to minimize environmental risks from exposure conditions of globalization is proved.

Рис. 1. Рейтинг країн світу за внеском у світовий ринок одиниць скорочення викидів парникових газів, %*

*Побудовано автором із використанням Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [2]

проходить процес розвитку, що підтверджує представлена графічна інформація. Здійснює вплив і регіональний фактор. Так, найбільшою є кількість проектів спільного впровадження у Донецькій, Луганській, Дніпропетровській і Запорізькій областях, які належать до промислових регіонів, що здійснюють безпосередній вплив на екологічну ситуацію. Загальна сума інвестицій, отриманих вітчизняними підприємствами від іноземних інвесторів за введені в обіг та передані одиниці скорочення викидів, становить 750 млн. євро. Представимо графічно розподіл проектів спільного впровадження у розрізі видів діяльності (рис. 2).

У напрямі екологізації виробництва (**cleaner production**) в аграрному секторі передбачено реалізацію заходів щодо підвищення рівня енергоефективності, що здійснюється переважно шляхом запровадження проектів із використання відновлюваної енергії (**renewable energy**). Подібна практика поширена в країнах Європейського Союзу, що надає можливість знизити витратність виробництва й реалізовувати заходи з енергозбереження.

Світовий досвід свідчить, що кожна держава орієнтується на напрями мінімізації енергетичних ризиків (**energy risks**), але загальною є тенденція до визнання енергозбереження як однієї з основних засад реалізації державної енергетичної політики. Завдяки втіленню програм підвищення ефективності використання енергоресурсів у різних галузях народного господарства й активній популяризації енергозбереження вдалося значно скоротити споживання енергоресурсів у країнах Європейського Союзу. На сьогодні країни з високим рівнем доходів використовують приблизно 14% відновлюваної енергії, а в окремих країнах значення є більшим від середнього (у Фінляндії – 26%, у Швеції – 18%). В Україні в загальному балансі енергоспоживання альтернативні джерела енергії становлять лише 0,7%.

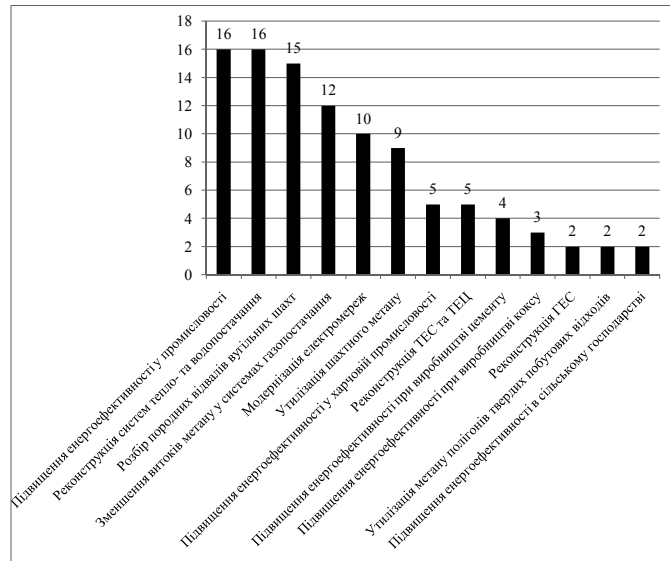
З метою реалізації заходів щодо енергозбереження необхідною є активізація впровадження нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії, які є важливим фактором підвищення рівня енергетичної безпеки, зниження використання викопних паливних ресурсів (у тому числі імпортованих), розвитку аграрного сектору, збільшення зайнятості населення в секторах економіки, пов'язаних із використанням відновлюваних джерел енергії, а також зниження негативного впливу на навколишнє середовище й збереження екосистем (**conservation of ecosystems**).

На сучасному етапі в Україні вже розроблено Енергетичну стратегію на період до 2030 року, на основі якої країна має вийти на рівень дієвого формування енергетичної безпеки. Ця стратегія виходить із розуміння того, що Україна має обмежені запаси традиційних енергетичних ресурсів і відчуває нестачу різноманітних джерел первинної енергії (нафта, природний газ). Тому з метою уникнення залежності від імпортичних енергоносіїв у стратегії наголошено на важливості раціонального використання енергії, сприянні вітчизняному виробництву та переході на альтернативні джерела енергії. Загальний потенціал використання альтернативних джерел енергії (**alternative energy sources**) в Україні до 2030 року оцінюється приблизно в 25 ТВт електроенергії на рік на основі відновлюваних джерел енергії та близько 2 млн. т біопалива [3].

Основними принципами реалізації стратегічних завдань в енергозбереженні й використанні відновлюваних джерел енергії є:

□ забезпечення дотримання національних і міжнародних екологічних стандартів та нормативів з охорони навколишнього природного середовища й використання природних ресурсів;

Рис. 2. Рейтинг розподілу проектів спільного впровадження щодо генерації скорочення викидів парникових газів за видами діяльності, %*

*Побудовано автором із використанням Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [2]

□ зменшення утворення шкідливих речовин у процесі виробничої діяльності за рахунок впровадження прогресивних технологій виробництва та реалізації заходів запобіжного характеру з охорони навколишнього середовища;

□ забезпечення нарощування обсягів виробництва без підвищення техногенного тиску на довкілля за рахунок використання екологічних та ресурсозберігаючих технологій;

□ дотримання відповідних норм і нормативів з охорони навколишнього середовища при проектуванні, будівництві та реконструкції капітальних об'єктів;

□ зменшення й усунення небезпечних наслідків заподіяного негативного впливу на навколишнє середовище.

Ці принципи повинні враховувати галузеві особливості, у тому числі рівень природоємності створеної продукції.

Для активізації розвитку аграрного сектору нами обґрунтовано еколого-орієнтований підхід, в основу якого покладено поєднання можливостей у запровадженні заходів з енергозбереження, використання інноваційних технологій (**innovative technologies**) вирощування сільськогосподарських культур, спрямованих на збереження окремих видів природних ресурсів.

Еколого-економічні аспекти ми розглядаємо в контексті ресурсозбереження (**resource saving**) і визначаємо основні напрями розвитку через екологізацію та отримання економічних, соціальних і екологічних вигод (рис. 3).

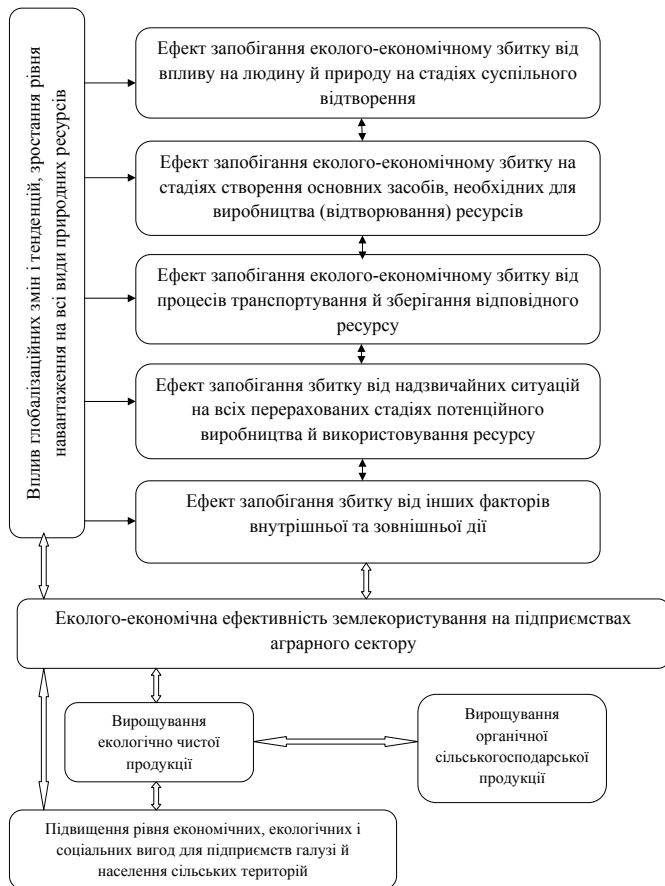
Враховуючи вищезазначене, сталий розвиток (**sustainable development**) аграрного сектору безпосередньо залежить від можливості реалізації заходів щодо охорони навколишнього середовища. Еколого-економічна ефективність використання природних ресурсів формується під впливом мінімізації екологічних ризиків (**environmental risks**), які здійснюють безпосередній вплив на екосистеми.

Аспекти сталого розвитку галузі пов'язані з тим, що виробництво й споживання всіх видів енергії буде зростати за рахунок нарощування виробничих потужностей, у тому числі в контексті формування продовольчої безпеки. За умов зростання вартості окремих видів енергії інноваційні можливості (**innovative features**) аграрного сектору будуть обмежені, що здійснюватиме негативний вплив на реалізацію заходів щодо запровадження ресурсозберігаючих технологій (**resource saving technologies**). Реалізація заходів на системній або комплексній основі пов'язана з необхідністю запровадження замкнутого економіко-енергетичного ланцюга, що підтверджується дослідженнями багатьох вчених.

Головним елементом ланцюга є економічна модель енергозбереження з урахуванням макроекономічних тенденцій у зниженні рівня імпортової залежності [4].

Напрями енергозбереження й запровадження ресурсозберігаючих технологій мають бути зорієнтовані на міжнародні й національні програми, метою

Рис. 3. Еколого-економічні аспекти сталого розвитку аграрного сектору на основі ресурсозбереження*

*Складено автором на основі [1]

реалізації яких є зниження негативного впливу на навколишнє середовище за умов одночасного розвитку галузей народного господарства, в тому числі й аграрного сектору.

Міжнародні пріоритети енергозбереження в галузі можна дослідити на прикладі країн Європейського Союзу. Адаптація до європейських стандартів і пріоритетів розвитку вимагає залучення значних обсягів капітальних вкладень у модернізацію галузі на інноваційній основі. Деякі технологічні зміни залишаються дискусійними, в тому числі використання технології «нульового» або «мінімального» обробітку ґрунту. Але подібні нововведення для більшості країн Європейського Союзу вже не є інноваційними, оскільки набули широкого застосування.

Враховуючи викладене, основні пріоритети енергозбереження (priority of energy saving) з метою формування основ сталого розвитку аграрного сектору включають:

- трансформацію традиційної енергетичної системи в безпечну й надійну систему з підвищенням питомої ваги використання альтернативної енергії;
- формування високоефективної енергетичної сфери, яка спрямована на зниження рівня залежності від імпортованих носіїв енергії;
- запровадження фінансових інструментів у сфері енергозбереження, зниження рівня відходів виробництва і шкідливих викидів;
- запровадження ресурсозберігаючих технологій у галузі з метою зниження негативного впливу на екосистеми;
- реалізація державних програм з енергозбереження за умов пріоритетної фінансової підтримки державного сектору.

Реалізація проектів з енергозбереження має відбуватися з урахуванням конкретних соціально-економічних умов регіону і вимог суспільства до енергетичної сфери, що надасть змогу сформулювати перспективи розвитку аграрного сектору з огляду на міжнародну енергетичну політику, в тому числі в межах Рамкової конвенції ООН. Заходи з енергозбереження, з одного боку, сприятимуть формуванню у громадськості розуміння ролі й перспектив використання альтернативної енергії, збереження екосистем, гармонізації системи «енергетика – економіка – природа – суспільство – людина», а з другого боку

– ефективного розвитку галузі на сталій основі з метою підвищення якості життя населення країни до рівня кращих світових стандартів, що підтверджується досвідом країн Європейського Союзу.

Комплексне вирішення проблем з енергозбереження має тісний зв'язок із використанням альтернативних джерел енергії, що надає можливість не тільки зменшити питомі витрати, покращити екологічну ситуацію, а й реалізувати заходи щодо забезпечення зрівноваженого (сталого) розвитку аграрного сектору й окремих територій, забезпечити розвиток на інноваційній основі.

Таким чином, формування основ сталого розвитку аграрного сектору пов'язане з інвестиційно-інноваційною діяльністю, яка є базисом у напрямі активізації технологічних змін на засадах енергозбереження. Залучення інновацій повинно ґрунтуватися на готовності підприємств аграрного сектору до практичного застосування новітніх технологій, техніки, обладнання й устаткування, що потребує відповідної кадрової підготовки персоналу, додаткових фінансових ресурсів.

ВИСНОВКИ

Україна за рівнем ресурсного потенціалу посідає дев'яте місце у світі, що характеризується сукупністю природних і створених можливостей у розвитку національної економіки. Актуальним залишається питання щодо використання ресурсного потенціалу, екологізації виробництва, зниження негативного впливу на природні ресурси. Загальний індекс природоємності вітчизняного валового внутрішнього продукту становить понад 10 одиниць, індекс шкідливості – понад 15, що порівняно з іншими країнами перевищує середнє значення у 4 рази, середньосвітовий рівень – у 10 разів. За індексом сталого розвитку, який включає економічні, соціальні та екологічні критерії, вітчизняна економіка посідає 45-е місце у світі.

Актуальність дослідження зумовлена не тільки тенденцією поглиблення значних структурно-динамічних змін у використанні ресурсного потенціалу, а й галузевими особливостями національної економіки. Майже 40% бюджетного фінансування, або понад 4 млрд. гривень, припадає на програми підтримки сільськогосподарських виробників, що сконцентровано переважно у двох напрямках – бюджетна тваринницька дотація та фінансова підтримка виробників продукції рослинництва шляхом концентрації дотацій на одиницю площі. Такий перерозподіл відповідно до затверджені Державної цільової програми розвитку українського села у період до 2015 року не дозволяє вирішувати екологічні питання, концентрувати зусилля на збереженні екосистем на державному, регіональному й локальному рівнях.

Проведення наукових досліджень зумовлено необхідністю забезпечення зрівноваженого (сталого) розвитку галузі на основі поєднання економічних, соціальних і екологічних критеріїв. У зв'язку з цим потребує розробки еколого-орієнтований підхід щодо оптимізації використання ресурсного потенціалу, забезпечення зростання соціально-економічного розвитку сільських територій і сталого розвитку галузі. Його практична реалізація повинна мати тісний зв'язок із сукупною державною політикою в гео економічному просторі, враховувати орієнтири зовнішньоекономічної діяльності, етичність ведення бізнесу, соціальну відповідальність у землекористуванні, еколого-економічну ефективність використання природно-ресурсного потенціалу, фінансові можливості щодо запровадження енергозберігаючих технологій.

Результатом реалізації підходу є забезпечення економічних, соціальних і екологічних вигод для зрівноваженого (сталого) розвитку аграрного сектору, формування продовольчої безпеки країни, експортних можливостей з урахуванням вимог СОТ, гео економічних змін і тенденцій. Системність реалізації заходів на державному, регіональному й локальному рівнях дозволить мінімізувати екологічні ризики з урахуванням чинних міжнародних програм збереження навколишнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишнеvsька О. М. Ресурсний потенціал аграрного сектору економіки України: соціально-економічні і екологічні аспекти / О. М. Вишнеvsька : [монографія]. – Миколаїв, 2011. – 487 с.
2. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua
4. Андрийчук В. Г. Енергетично-диверсифікаційні проблеми та напрями енергозбереження і підвищення енергобезпеки України: врахування досвіду Польщі та перспективи співпраці з нею у цій сфері / В. Г. Андрийчук // Науково-аналітичне видання «Польський досвід у сфері обмеження енергоємності економіки та підвищення енергетичної безпеки: висновки для України та перспективи співпраці»; Укр. академ. зовн. торгівлі. – Київ: УАЗТ, 2007. – 112 с.